

INTERVIEW QUENTIN SKINNER

karin van den born

April dit jaar bezocht Professor Q. Skinner Nederland. Tijdens zijn bliksemtournee langs nederlandse universiteiten deed hij ook Groningen aan. Deze gelegenheid werd te baat genomen om, in het gezelschap van Prof. dr. E.H. Kossmann, enkele vragen aan Professor Skinner te stellen.

Professor Skinner is 'Professor of political science' aan de universiteit van Cambridge. Hij heeft zich in de loop der jaren gespecialiseerd op het terrein van de politieke theorieën in de vroeg-moderne tijd. Zijn in 1978 uitgekomen boek, *The Foundations of Modern Political Thought*, bestrijkt dan ook dit terrein. Het schetst de ontwikkeling van het begrippen-apparaat van het moderne politieke denken, vooral dat van het concept 'staat'. Het eerste deel behandelt de Renaissance, het tweede deel de tijd van de Reformatie.

Een aantal van zijn tijdschriftpublicaties bewegen zich echter ook op meer geschied-theoretisch terrein.

bevoorrechte start

Prof. Skinner studeerde geschiedenis aan de universiteit van Cambridge, alwaar hij na drie 'undergraduate years' een positie aan de universiteit verwierf. In de daarop volgende jaren publiceerde hij zijn eerste serie artikelen die handelden over zeventiende eeuwse politieke ideeën. Tijdens een kort verblijf in de Verenigde Staten in de periode daarna kreeg hij de kans naast zijn historische en politicologische, ook zijn filosofische interesses verder te ontwikkelen. De vruchten van dit verblijf werden neergelegd in een tweede serie publicaties.

U beweegt zich in feite op het grensgebied van de geschiedenis, de politicologie en de filosofie. Hoe heeft U zich in al deze vakken kunnen scholen?

Ik ben begonnen met het studeren van geschiedenis, daarin heb ik ook mijn eerste graad behaald aan de universiteit van Cambridge. Maar in Cambridge heerst een heel speciale situatie. We hebben namelijk geen aparte politicologie-opleiding, dus veel wat in andere universiteiten bij politicologie gebeurt, vindt daar plaats bij geschiedenis. De geschiedenisfaculteit kent dan ook niet alleen historische werkstukken over politieke theorieën, maar er is ook plaats voor meer filosofische, analytische werkstukken. Dat klinkt misschien vreemd, want waar haalt een geschiedenisstudent zijn filosofische kennis vandaan? Dat wordt echter zeer vergemakkelijkt door het feit dat in Engeland (ik weet niet hoe dat hier zit) de colleges voor iedereen toegankelijk zijn. Wanneer er dus ergens een filosoof aan het lesgeven is, kun je gemakkelijk binnenstappen en de les volgen. Op die manier specialiseer-

de ik mij al tijdens mijn studie in sociale en politieke theorieën én in sociale en politieke geschiedenis. Vooral in mijn laatste 'undergraduate year' was ik in de gelegenheid me volledig toe te leggen op intellectuele geschiedenis.

Daarna...ja, zie je, ons onderwijssysteem is anders. We kennen drie heel intensieve 'undergraduate' jaren en daarna begin je te werken voor je Ph.D.. Maar in die dagen, ik spreek van de jaren rond 1960, kon je verwachten een positie aan de universiteit te krijgen nog vóór je je 'doctorate' had gedaan, dus onmiddellijk na je 'undergraduate years'. Ik was zo gelukkig dat ook mij dat overkwam. Ik kreeg een dergelijke positie en mijn onderzoek concentreerde zich toen op zeventiende eeuwse politieke ideeën. Ik interesseerde me toen namelijk al zeer sterk voor de relatie tussen politieke ideeën en politiek en vroeg mezelf af in hoeverre de politieke ideeën van de Revolutie gezien konden worden als ideologie, met andere woorden wat voor politieke motivatie er achter bepaalde politieke theorieën schuilgaat. Over deze materie heb ik verder nooit een boek gepubliceerd alleen een serie artikelen. Het was zelfs zo, in dat opzicht was ik alweer zeer bevoorrecht en was het ook een zeer bevoorrechte tijd wanneer je dat vergelijkt met tegenwoordig, dat ze mij, telkens wanneer mijn werk weer enige omvang had bereikt, vroegen het te publiceren. Ik geloof dat ik kan zeggen dat me dat erg gestimuleerd heeft om verder te werken. Het enige probleem was dat ik op die manier nooit genoeg werk bij elkaar kreeg om een boek te schrijven, ja zelfs niet om mijn 'doctorate' te halen. Om je de waarheid te zeggen heb ik nooit mijn 'doctorate' behaald.

Na mijn begin in Cambridge, waar ik ook een tijdje college heb gegeven, ging ik naar de Verenigde Staten, naar Columbia. Ik wilde me namelijk meer theoretisch onderleggen en kreeg van Cambridge toestemming daarvoor een tijdje in de V.S. door te brengen. Het was maar een korte tijd dat ik daar was, maar het was erg belangrijk voor me. Ik volgde daar colleges in de filosofie en bracht zoveel mogelijk tijd door in het gezelschap van filosofen, waardoor mijn filosofische interesse zich verder ontwikkelde. Toen ik terugkwam in Cambridge gaf ik het college 'Meaning and Understanding in history and social sciences'. Ook alles wat ik de daarop volgende jaren publiceerde kwam voort uit mijn ervaringen in de Verenigde Staten.

De voornaamste methodologische publicaties van Prof. Skinner:

Q. Skinner, 'Meaning and understanding in the history of ideas', *History and Theory*, 8 (1969) 3-53.

idem, 'Conventions and the understanding of speech acts', *The Philosophical Quarterly*, 20 (1970) 118-138.

idem, 'The limits of historical explanations', *Philosophy*, 41 (1966) 199-215.

Er is een speciale aflevering van *Political Theory* 2 (1974) gewijd aan Skinner.

the foundations

Was U tegen die tijd ook al begonnen aan de werkzaamheden voor uw boek 'The Foundations of Modern Political Thought'?

Wel, dat boek heeft een hele geschiedenis. Het begon er mee dat ik dacht de colleges die ik tussen 1965 en 1967 aan de universiteit van Cambridge gehouden had, te kunnen verwerken tot een boekje. De Penguin-uitgeverij had mij namelijk gevraagd een boekje te schrijven in hun serie over politieke-ideëngeschiedenis. Tijdens het bewerken van dat collegemateriaal kwam ik echter tot de ontdekking dat dat onmogelijk gepubliceerd kon worden op korte termijn. Ik had namelijk de ontdekking gedaan dat er een relatie bestaat tussen het vroege scholasticisme en de ontwikkeling van het constitutionalisme en ik wilde daar eerst verder onderzoek naar doen. Dus zette ik het hele project voor een tijdje opzij en ging naar Amerika. Pas rond 1970 vatte ik het plan weer op en diende bij de Universiteitspers een ontwerp in voor een groots opgezet boek dat ik dacht binnen niet al te lange tijd te kunnen publiceren. De tijd bleek ik niet goed te hebben geschat: oorspronkelijk dacht ik mijn werkzaamheden af te kunnen ronden in 4 jaar, uiteindelijk werd het boek pas gepubliceerd in 1978. Het kostte mij dus uiteindelijk de jaren tussen 1965 en 1967, waarin ik de opzet maakte en de jaren 1970 en 1978 waarin ik eigenlijk met niets anders bezig was dan het onderzoek voor het boek en het schrijven natuurlijk.

Ontwikkelde het boek zich tijdens het onderzoek nog op een verrassende manier, d.w.z. wijkt het uiteindelijk boek af van het schema dat U aanvankelijk indiende bij de Universiteitspers?

Ja, ja het ontwikkelde zich zeker verrassend. Mijn oorspronkelijke schema ontstond vanuit mijn interesse voor Hobbes' 'natural law thinking' en mij intrigeerde de tamelijk naïeve vraag waar dat denken van Hobbes zijn wortels had. In de Engelse traditie is Hobbes namelijk de eerste theoreticus van de absolute staat, die ook werkelijk over het concept 'staat' praat, de term 'staat' gebruikt. Maar natuurlijk stoelt ook hij op een traditie en ik wilde teruggaan in die traditie. Ik bestudeerde de zestiende eeuw, Althusius, het Duitse Rijk, het constitutionalisme van de Hugenoten en van de Verenigde Provincies. Dat was mijn eerste grote onderzoeksterrein. Maar toen ik hiermee bezig was, kreeg ik het gevoel dat ik nog dieper moest gaan, dat ik de achtergrond van dit alles moest bestuderen en ik kwam tot de ontdekking dat dat het scholasticisme was.

Dat inzicht heeft me inderdaad verder gebracht, want als er iets nieuws wordt beweerd in dit boek dan is het wel de stelling dat de constitutionele traditie wortels heeft in het scholasticisme. Maar ook toen was ik er nog niet, want tegelijkertijd drong het tot me door, wat iedere Renaissance-historicus me direct had kunnen vertellen, dat het niet mogelijk is je met één stroming in de discussies over het idee van de staat bezig te houden, namelijk degeen die is ontstaan vanuit het scholasticisme, zonder ook de andere traditie te beschouwen. Een traditie die vijandig stond tegenover het scholasticisme en waaruit zich de 'raison d'état' ontwikkelde. Wanneer het mijn ambitie was de opkomst van het concept van de 'staat' te beschrijven, wanneer ik de ontwikkeling wilde aangeven van de staat als centrum van het moderne politieke denken én als centrum van de macht, dan zou ik ook de andere traditie moeten beschrijven. Hieruit ontstond toen het idee het boek in twee delen te schrijven, waarbij ik aan het eind een niet erg geslaagde -de kritieken zeggen dat ook- poging doe

die twee tradities bij elkaar te brengen in een algemene beschrijving van de ontwikkeling van het staatsconcept.

Ondervond U geen moeilijkheden toen U zich ging bezighouden met de geschiedenis van het Continent? U begon immers met het bestuderen van de Engelse traditie, maar 'The Foundations of Modern Political Thought' gaat voornamelijk over het Continent.

Het voornaamste probleem dat me daarbij parten speelde was de taal. Ik kende geen enkel woord Italiaans, dus moest ik dat leren om de Renaissance serieus te kunnen bestuderen. Ik heb daar veel tijd en moeite in geïnvesteerd. In Princeton heb ik Italiaanse les genomen bij een zeer aristocratische Italiaanse dame, zodat ik nu een heel oud aristocratisch accent heb. Omdat ik bovendien mijn woordenschat voornamelijk ontleen aan veertiende- en vijftiende eeuwse literatuur, beschouwen ze mij, wanneer ik in Italië ben, als zeer 'old-fashioned'.

Natuurlijk werd er tijdens het bestuderen van de bronnen ook een groot beroep gedaan op mijn kennis van het latijn. Dat was gelukkig minder een probleem. Tijdens mijn middelbareschoolopleiding heb ik de kans gehad mij het latijn volledig eigen te maken. Vele uren heb ik tijdens mijn jeugd doorgebracht met het vertalen van latijnse teksten. De bronnen van de scholastiek, die voor het grootste gedeelte onvertaald zijn, schrokken mij dus op geen enkele manier af.

THE FOUNDATIONS OF MODERN POLITICAL THOUGHT

Volume Two The Age of Reformation

QUENTIN SKINNER

Misschien nogal een onbeduidende vraag, maar waarom vertaalt U in uw boek alle titels van buitenlandse werken in het Engels?

Ach ja, daar waren indertijd verschillende redenen voor. In de eerste plaats was het een wens van de uitgever. Het werd namelijk een erg dik, duur boek. En dat in een tijd van hyperinflatie van de uitgeverskosten in Engeland. Dus vatte de uitgever het achteraf zeer succesvolle idee op het boek geschikt te maken voor gebruik door studenten. Dat betekende dat het niet te duur mocht worden en dat de titels vertaald zouden worden. Dat was ook de reden dat de twee delen niet in één boek, wat oorspronkelijk het plan was, maar in twee afzonderlijke boeken zijn verschenen. Iets waar ik niet erg gelukkig mee ben.

Maar niet alleen de uitgever speelde hierbij een rol. Ook ikzelf voelde in die tijd, meer dan nu, sympathie voor een soort 'populisme' in de wetenschap.

Aanvankelijk had ik het boek ook helemaal zonder voetnoten willen schrijven, wat achteraf absurd is. Ik probeerde mezelf zoveel mogelijk een stijl aan te meten waarbij verwijzingen in de tekst zelf gegeven konden worden en niet noodzakelijkerwijs in een voetnoot geplaatst hoefden te worden. Ik herinner me dat dit alles ook voortkwam uit een soort afkeer van sommige Italiaanse werken, waarin je dikwijls bij twee regels tekst een ontzaglijk notenapparaat vindt. Die noten lijken dan meer bedoeld om de status van de schrijver te vestigen dan om het werk voor het publiek leesbaar te maken.

Ontwikkelde U nu, terwijl U uw boek schreef ook uw meer geschied-theoretische stellingnames?

Ja, dat ging zo'n beetje gelijk op. Eigenlijk hield ik me al vanaf 1965, toen ik in Cambridge college moest geven over vroeg-moderne politieke theorieën, bezig met dergelijke vragen. Ik las toen erg veel en ik kon het zelden eens zijn met de vooronderstellingen die soms zo gemakkelijk aan een boek ten grondslag lagen. Het boek van Macpherson 'The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke' kristalliseerde, denk ik, mijn ongerustheid. Dit boek kwam uit op het moment dat ik mij ook met dit onderwerp bezighield dus ik kon er niet omheen. Het viel mij echter op dat het boek, zonder dat de auteur dat ergens rechtvaardigt of uitlegt, volkomen gebaseerd is op de stelling dat politieke theorieën reflecties zijn van economische omstandigheden, dus uitgaat van een streng economisch determinisme. Deze marxistische traditie was voor mij een steen des aanstoots. Aan de andere kant was ook de puur tekstuele traditie, zoals die in Oxford bedreven werd, mij een doorn in het oog. Ik wilde niet ten prooi vallen aan een puur tekstuele benadering. Niet de inhoud van een tekst interesseerde mij immers altijd het meest, maar het doel waarvoor de tekst geschreven was, de context van een tekst.

Ik vooronderstel dat ik tijdens mijn bestudering van Hobbes, als ik daar nu aan terug denk, één of ander a-priori gevoel gehad moet hebben dat zelfs hele abstracte werken van politiek-theoretische aard toch een politiek doel hebben. De vragen die ik mezelf stelde waren misschien niet zo bijzonder, maar ik geloof dat ze binnen de Oxford-traditie nooit gesteld hadden kunnen worden, omdat er daar alleen gekeken werd naar de interne coherentie van een tekst. Alle literatuur aan het eind van de jaren vijftig en begin van de jaren zestig was erg op de tekst gericht en meestal filosofisch, analytisch van aard. Warrender's boek 'The political philosophy of Hobbes', een briljant boek, werd beschouwd als het laatste wat er op dit terrein gezegd kon worden, omdat het een werkelijk uitputtende analyse van de tekst gaf. Maar ik had het idee dat het historisch gezien ongeloofwaardig was. Er werd een soort Kant van Hobbes gemaakt. En hoewel de tekst als een abstract filosofisch werk gelezen kan worden, had ik het idee dat de tekst met een ander doel geschreven was. Ik herinner me ook een beroemd essay van professor Trevor-Roper, waarin hij beweert dat dat Hobbes uniek was, geen voorgangers kende en waarin hij zegt dat Hobbes geen enkel politiek doel voor ogen had gehad. Ik had het idee dat dat eenvoudig niet waar kon zijn.

Een tekst kan volgens mij nooit volledig geïnterpreteerd worden als er niet naast de filosofische, ook een historische analyse plaatsvindt: wat was de oorsprong van de tekst, wat was het doel, hoe werd hij in zijn eigen tijd ontvangen? Nu is dit niet zo'n grote gedachte, maar toevalligerwijze stuitte het op een diep verankerd geloof in de analytische filosofie. En sinds die tijd heb ik me voor dit debat geïnteresseerd. Zie je, je moet een tekst

THE FOUNDATIONS OF MODERN POLITICAL THOUGHT

Volume Two
The Age of Reformation

QUENTIN SKINNER

niet zien als één coherent lichaam van proposities, maar als iets dat een doel heeft, dat ergens voor geschreven is, vaak als wapen is gebruikt.

Wat voor betekenis kan het hebben om teksten uit het verleden zo diepgaand te bestuderen? Een groot werk, een klassieke tekst, kan nog betekenis hebben door zijn inhoud, doordat een deel daarvan ons nog aanspreekt. Maar wanneer U spreekt van het bestuderen van teksten, ook van onbelangrijker werken, in hun historische context, wat kan dan nog het belang zijn?

Om te beginnen kan natuurlijk helemaal niemand ontkennen, en ik wil dat zeker ook niet, dat er, op zijn minst in West-Europa, grote continuïteiten te vinden zijn in de theorieën die in de loop van de geformuleerd zijn. Latere rechtstheorieën zijn gebaseerd op het klassieke natuurrechtsdenken etc. Natuurlijk, dat ontken ik niet. Er zijn echter een paar dingen die ik daarover op wil merken. Ten eerste is het een vergissing te denken dat je een tekst alleen op zichzelf of in relatie met latere teksten kunt begrijpen. Wanneer een tekst belangrijk is, dan moet je hem eerst kunnen begrijpen in zijn eigen tijd. Eerst moet je proberen hem te interpreteren in zijn eigen context en pas daarna kun je eventueel parallellen trekken. Ten tweede verzet ik me heftig tegen de opvatting dat een tekst niet meer relevant zou zijn op het moment dat hij ons niet meer direct aanspreekt, niet meer past binnen onze eigen concepten, onze theorieën. Ik wantrouw zelfs het zoeken naar directe continuïteit, waarbij al van tevoren vaststaat wat relevant zou zijn en wat niet. In een lezing die ik pas geleden in Utrecht hield heb ik juist willen aantonen, dat een concept dat wij veelvuldig hanteren, namelijk het concept 'vrijheid', in de loop der tijden van inhoud is veranderd. Dat woord heeft nu dus een andere betekenis dan vroeger. En juist het constateren van die discontinuïteit kan ons helpen onze eigen concepten, onze eigen ideologie beter te begrijpen en kritischer te benaderen. Ik geloof zelfs dat het constateren van het feit dat het ook anders kan, de enige manier is om controle op ons eigen geloof uit te oefenen.

Deze opvatting is voor mij een soort basis, waardoor ik ook kan geloven dat het van belang is wat ik doe. Ik zeg niet dat het allemaal nu zo verschrikkelijk belangrijk is, maar alleen op deze manier kan ik

regering al tegen het eind van 1972 duidelijk had gemaakt, was in deze resolutie territoriale expansie door middel van oorlog verboden. Volgens de regering moest de veiligheid van Israël door internationale garanties en niet door middel van expansie bereikt worden. (6)

Aangaande de tweede kwestie die naar aanleiding van de Juni-oorlog ontstond, het Palestijnse verlangen naar een eigen staat, namen de diverse Nederlandse regeringen voor de Oktoberoorlog van 1973 een ambivalente positie in. Was de Palestijnse kwestie aanvankelijk als een vluchtelingenprobleem beschouwd, in 1970 erkende de minister van Buitenlandse Zaken Luns, dat het Palestijnse vraagstuk naast een humanitair aspect ook een politieke dimensie had. Toch gaf de regering geen steun aan Palestijnse pogingen om internationale erkenning te verkrijgen voor hun recht op zelfbeschikking. In de Algemene Vergadering van de VN stemde Nederland tegen resoluties waarin dit recht was vastgelegd. De reden hiervoor was gelegen in het feit dat de Palestijnen Israël's bestaansrecht ontkenden en omdat de resoluties verder gingen dan resolutie 242.

Toch stemde Nederland tegen het eind van 1972 wel voor een resolutie die bepaalde dat de erkenning van de Palestijnse rechten een onmisbaar element van elke vredesregeling vormde. In het verleden, bijvoorbeeld in 1970, had de Nederlandse delegatie tegen resoluties met dergelijke uitspraken gestemd. Maar in 1972 sloot Nederland zich aan bij de andere EG-partners en stemde voor resolutie 2949 (XXVII). Dit in tegenstelling tot Denemarken dat zich van stemming onthield.

Het is de eerste keer dat we een Europeanisering van de Nederlandse buitenlandse politiek kunnen bespeuren. De minister van Buitenlandse Zaken Schmelzer gaf ook toe dat het stemgedrag van de Nederlandse delegatie het gevolg was van onderhandelingen die door vertegenwoordigers van de lidstaten van de Europese Gemeenschap in de VN over de resolutie waren gevoerd. (7) Deze besprekingen maakten deel uit van een poging, om gedurende de beginfase van de Europese Politieke Samenwerking (EPS), tot eensgezinde standpunten in de Algemene Vergadering te komen.

het olie-embargo

Pas in november 1973 deed Nederland mee aan een gemeenschappelijke Midden-Oosten politiek van de lidstaten van de EG. Vanwege de wijze waarop Arabische olie-exporterende landen dit produkt als een wapen gebruikten, waren de leden van de EG tijdens de Oktoberoorlog van 1973 genoodzaakt een gemeenschappelijke verklaring te presenteren over twee kwesties in het bijzonder: de terugtrekking van Israël uit de in 1967 bezette gebieden, en de erkenning van de Palestijnse rechten.

Toen de oorlog in oktober 1973 uitbrak, waren volgens de Nederlandse regering Egypte en Syrië de initiatiefnemers: zij hadden naar de mening van de regering de wapenstilstand verbroken. Alle partijen zouden moeten terugkeren naar de stellingen die ze voor de oorlog hadden ingenomen. Een poging van Frankrijk en Groot-Brittannië om van de andere leden van de EG toestemming te krijgen om namens de gehele gemeenschap in de Veiligheidsraad van de VN te spreken, strandde op verzet van Nederland en Denemarken. Op 21 oktober 1973 kondigden de Arabieren een volledig olie-embargo jegens Nederland af. De regering reageerde daar tamelijk gereserveerd op. Dankzij de reallocatiepolitiek van de internationale oliemaatschappijen had het olie-embargo nauwelijks enig effect voor Nederland.

Niettemin, toen de Europese partners op 6 november 1973 tijdens de EPS-besprekingen besloten om aan de Arabische eisen inzake de bezette gebieden en de Palestijnse rechten tegemoet te komen, besloot de Nederlandse regering een Europese verklaring over deze kwesties te onderschrijven. Het was de eerste keer dat de Europese Negen hun meningsverschillen over beide vraagstuk-

ken hadden overbrugd en het eens waren over een gemeenschappelijke verklaring over het Midden-Oosten. Twee bepalingen in de verklaring waren bedoeld om de Arabieren gunstig te stemmen. Ten eerste diende Israël de bezetting van de in juni 1967 veroverde gebieden te beëindigen. Ten tweede werden de legitieme rechten van de Palestijnen erkend. Met deze rechten zou bij elke vredesregeling rekening moeten worden gehouden. (8)

De goedkeuring van deze bepalingen door de Nederlandse regering betekende geen belangrijke verandering van haar tot dan toe ingenomen stellingname met betrekking tot deze beide vraagstukken. De bepaling over de bezette gebieden was in overeenstemming met eerder ingenomen standpunten en de Nederlandse delegatie had al in 1972 voor een resolutie gestemd die de rechten van de Palestijnen als een onmisbaar element in een vredesregeling in het Midden-Oosten beschouwde. De regering had dit keer wel een kleine wijziging in haar standpunt ten aanzien van de Palestijnen tot uitdrukking gebracht door hun rechten als legitiem te bestempelen, alhoewel deze rechten nog niet gespecificeerd waren. De Nederlandse regering paste wederom haar stellingname ten aanzien van de Palestijnen aan om binnen het kader van de EPS te blijven.

een onpartijdige politiek

In een ander opzicht had het gebruik van het olie-embargo door de Arabische olie-exporterende landen als economisch wapen een specifieke invloed op het Midden-Oosten beleid van Nederland. De Nederlandse regering was verbaasd door de mate waarin de Arabische landen Nederland beschuldigden van partijdigheid in het Arabisch-Israëlisch conflict. Tijdens de onderhandelingen binnen de EPS over het Midden-Oosten werd de mening van Nederland vaak gedeeld door West-Duitsland en Denemarken. Toch werd Nederland het enige doelwit van de Arabische ontevredenheid. Om verdere schade aan de Nederlandse belangen te voorkomen, was het de voornaamste zorg van de regering om de Arabische leiders ervan te overtuigen dat haar politiek inzake het Arabisch-Israëlisch conflict - die door de regering als een onpartijdige werd beschouwd - dit in werkelijkheid ook was. Om dit te benadrukken bestempelde de regering sinds het midden van november 1973 haar politiek als een evenwichtige politiek; dat wil zeggen dat elke regeling van het Arabisch-Israëlisch conflict rekening moest houden met enerzijds het recht van Israël om binnen erkende en veilige grenzen te leven en anderzijds met het recht van de Palestijnen om hun politieke aspiraties te vervullen. (9)

Bovendien handelde Nederland vanwege de Arabische gevoeligheid voor de Nederlandse houding, niet meer geïsoleerd van de andere leden van de EG. Sinds 1973 heeft de Nederlandse regering er voor gezorgd niet meer alleen te staan. Telkens als de regering bedenkingen had ten aanzien van de mate waarin haar Europese bondgenoten bereid waren aan politieke eisen van de Arabieren tegemoet te komen, bracht Nederland zijn standpunt voorzichtig binnen de interne politieke besprekingen van de EPS naar voren. Wanneer publieke verklaringen over haar Midden-Oosten politiek werden uitgegeven, benadrukte de regering dat haar stellingname overeenkwam met de officiële algemene verklaringen van de lidstaten van de EG. Een ander standpunt werd uitsluitend dan ingenomen als tenminste één andere lidstaat dat ook deed.

Deze buitenlandse politiek kan worden geïllustreerd aan de hand van het stemgedrag van de Nederlandse delegatie in de Algemene Vergadering van de VN gedurende de eerste twee zittingen na de Oktoberoorlog van 1973. Tegen het einde van 1974, tijdens de negentwintigste zitting van de Algemene Vergadering, werd een aantal ontwerpresoluties over het Palestijnse vraagstuk in stemming gebracht. Tijdens de stemming over resolutie 3210 (XXIX), die de PLO uitnodigde om deel te nemen aan de besprekingen van de Algemene Vergadering over

de Israëlische. Ook in deze gevallen werden echter de Nederlandse belangen voorop gesteld.(2)

In de hiernavolgende analyse van de gevoerde politiek is de vooronderstelling gemaakt dat de buitenlandse politiek van een regering primair gericht is op doelstellingen die beschouwd worden als vitale belangen of die daarmee verbonden zijn. Ze zijn afgeleid van doelstellingen die consistent gedurende een lange tijd zijn nagestreefd en die als nationale belangen beschouwd kunnen worden. Daarom zijn, in een poging de politiek te verklaren, de belangen nagegaan die in het geding waren in elk van de besproken kwesties, en is onderzocht in hoeverre de actuele politiek gericht was op het verdedigen en bevorderen van deze belangen.

de politiek tot de jaren 1970

De eerste twee kwesties betroffen het plan Palestina te delen (1947) en de stichting van de staat Israël in 1948. De Nederlandse regering nam in beide zaken een afwachterende houding aan. Gedurende de oprichting van de Speciale Onderzoeks Commissie inzake Palestina van de VN (UNSCOP), die de deling van Palestina voorstelde, probeerde de regering op de achtergrond te blijven. Schoorvoetend stemde de Nederlandse regering toe in de commissie zitting te nemen. Toen het delingsplan in de Algemene Vergadering van de VN werd besproken, werd door de Nederlandse delegatie in de ad hoc commissie van de Algemene Vergadering, die de concept resolutie met betrekking tot het plan voorbereidde, een passieve houding aangenomen. Hoewel de regering in principe had besloten voor het plan te stemmen, steunde de delegatie het niet, maar onthield zij zich van stemming in deze ad hoc commissie. Alleen tijdens de plenaire bijeenkomst van de Algemene Vergadering steunde de Nederlandse delegatie het delingsplan.

Toen echter de Verenigde Staten hun politiek wijzigden en een plan voor een trustschap steunden, deed Nederland dat eveneens. Nadat in mei 1948 de staat Israël was gesticht wilde de Nederlandse regering die niet erkennen. Ondanks herhaalde verzoeken van de Israëli's, gaf de Nederlandse regering pas in januari 1950, voorgegaan door andere Westeuropese landen, volledige erkenning aan Israël. Op deze manier had de Nederlandse regering voldaan aan verzoeken van de Britse regering om af te zien van erkenning van de staat Israël.

Wanneer men het gedrag van de Nederlandse regeringen inzake het delingsplan en de erkenning van Israël bestudeert, moet in het oog worden gehouden dat de Nederlandse binnen- en buitenlandse politiek op dat moment door het Indonesische vraagstuk werd beheerst. Het behoud van Nederlands-Oost-Indië was voor de regering van vitaal belang gedurende die periode. Met name het bewaren van de economische banden met Indonesië, zo mogelijk in een andere politieke context, leek de Nederlandse beleidsmakers essentieel voor de wederopbouw van het na-oorlogse Nederland. De regeringspolitiek richtte zich derhalve op het zoveel mogelijk vermijden van nadelige effecten op het Indonesische vraagstuk. Daarom was het noodzakelijk dat de Moslimbevolking van Indonesië en die van de Arabische landen, zo weinig mogelijk in het harnas gejaagd werden door een te nadrukkelijk standpunt van Nederland inzake de Palestijnse deling en de erkenning van de staat Israël. Tegelijkertijd moest echter een politiek gevoerd worden die in overeenstemming was met de landen waarvan Nederland steun voor zijn Indonesië politiek hoopte te krijgen. Daarom stelde de Nederlandse delegatie zich pas op het laatste moment achter het delingsplan voor Palestina. Toen de Amerikanen de voorkeur gaven aan een plan voor een trustschap, veranderde de Nederlandse regering haar politiek eveneens. Om dezelfde reden kon aan het Britse verzoek om af te zien van de erkenning van de staat Israël voldaan worden. De Nederlandse bereidwilligheid zitting te nemen in de UNSCOP kan verklaard worden door het vitale belang dat de Nederlandse rege-

ring hechte aan de VN als middel om een internationale rechtsorde te creëren.(3)

Wanneer men twee andere kwesties bekijkt, die van de Brits-Franse militaire actie in Egypte en de Israëlische bezetting van de Sinai in 1956, kan worden gesteld dat deze beide de goedkeuring van de Nederlandse regering wegdroegen. In de VN, waar deze acties besproken en onder andere door de VS veroordeeld werden, nam Nederland niettemin een middenpositie in. Nederland bond zich niet en onthield zich van stemming bij resoluties die stopzetting van militaire actie vroegen en de terugtrekking van Israëlische, Britse en Franse troepen. De regering liet wel haar steun blijken voor de Israëlische weigering zich onvoorwaardelijk uit de Sinai en de Gazastrook terug te trekken.

De regeringssteun voor de Brits-Franse actie in Egypte en de Israëlische bezetting van de Sinai stond in nauw verband met het feit dat beide handelingen er op gericht waren president Nasser van Egypte te dwingen internationale verdragen te eerbiedigen. Deze verdragen maakten deel uit van de bestaande internationale rechtsorde. Bovendien kon, zo dacht men, een succesvolle beëindiging van de Brits-Franse actie president Sukarno van Indonesië, met wie Nederland in conflict was gekomen, ertoe bewegen de bestaande verdragen met Nederland gestand te doen. Elk van deze acties kon ook afbreuk doen aan het prestige van Nasser, zodat zijn invloed in de Arabische wereld zou verminderen. Op die manier zou een einde kunnen worden gemaakt aan het opwekken van anti-Westerse sentimenten in de Arabische landen en aan de Russische penetratie in het Midden-Oosten waarvoor Nasser verantwoordelijk werd gesteld.

Het stemgedrag van de Nederlandse delegatie in de Algemene Vergadering, een middenkoers innemend tussen de Verenigde Staten aan de ene kant en Groot-Brittannië en Frankrijk aan de andere, was in de eerste plaats gericht op het beperken van de slechte effecten van de vertrouwenscrisis binnen het Atlantisch bondgenootschap. De kloof tussen enerzijds de Verenigde Staten en anderzijds Groot-Brittannië en Frankrijk - een gevolg van de Brits-Franse militaire interventie in Egypte - bedreigde de Nederlandse veiligheid, aangezien de NAVO als de steunpilaar van de Westeuropese veiligheid werd beschouwd.(4)

Ten aanzien van de kwestie van de Juni-oorlog van 1967 nam de Nederlandse regering een duidelijkere positie in. In 1956 was de Israëlische weigering om zich onvoorwaardelijk terug te trekken uit de Sinai, tenzij garanties werden gegeven voor de vrije doorvaart door de Straat van Tiran, al door Nederland gesteund. Het veiligstellen van de vrije doorvaart door internationale wateren als de Straat van Tiran was volgens de regering bevorderlijk voor de internationale rechtsorde. In 1967, toen Nasser de sluiting van de Straat van Tiran voor Israëlische scheepvaart afkondigde, was de Nederlandse regering tegen deze blokkade gekant. Vanwege het belang dat Nederland hechte aan het veiligstellen van de vrije doorgang als een belangrijk principe van het maritieme recht, was de Nederlandse regering bereid mee te werken aan een plan voor een internationale vloot om de blokkade te breken. Toen dit plan mislukte en Israël zelf actie ondernam om via militaire middelen een eind aan de blokkade te maken, gaf de Nederlandse regering haar goedkeuring aan de Israëlische handelwijze.(5)

De volgende twee kwesties vonden hun oorzaak in de Juni-oorlog. Ten aanzien van de eerste, de status van de tijdens de Juni-oorlog bezette gebieden, nam de Nederlandse regering een ondubbelzinnige houding aan. Vanaf het eerste begin was zij van mening dat de bezette gebieden niet unilateraal door Israël geannexeerd zouden moeten worden. Kleine grenscorrecties waren uitsluitend toegestaan met toestemming van de Arabische landen, binnen het verband van een overeengekomen vredesregeling waarvoor resolutie 242 van de Veiligheidsraad als basis zou moeten dienen. Zoals de

de zin inzien van mijn werk. Ik denk dus niet dat het verleden altijd direkt ten grondslag ligt aan het heden en ik geloof dus ook niet dat er kant en klare oplossingen voor de problemen in het heden te verwachten zijn van de geschiedbeoefening. Het zou ook nogal naïef zijn om dat te denken. De geschiedenis ontleent juist zijn betekenis aan de constatering van verandering, van discontinuïteit.

Jan Romein stelde eens in een essay over 'eeuwigheidswaarden', dat werken van grote filosofische waarde door de jaren heen telkens totaal verschillend geïnterpreteerd worden (omdat de interpretatie de eigen tijd reflecteert), terwijl dat voor werken van mindere waarde niet opgaat: zij zijn maar op één manier interpreteerbaar. U bent het zeker niet met deze stelling eens?

Nee, ik ben het niet erg met deze stelling eens. Voornamelijk omdat hij verwijst naar een erg skeptische en relativistische traditie, namelijk naar de opvatting dat de geschiedenis van de interpretatie van een tekst in wezen de geschiedenis van de cultuur is. Natuurlijk is iedere tijd beperkt in zijn sympathieën en in zijn verbeelding. Er zijn misschien andere culturen en andere tijden die ook de beperkingen van deze tijd aan kunnen geven. Dat accepteer ik wel. Ik ben er alleen niet erg gelukkig mee dat al te zeer te benadrukken. We gaan ons dan immers veel te snel al van te voren beperken tot de dingen die voor ons van belang lijken te zijn. Voor een historicus kan in principe elk onderdeelje, elk feitje van belang zijn, hoe vreemd en ver verwijderd het in eerste instantie ook moge lijken. We moeten ons immers direct afvragen waarvoor iets heeft gediend, wat voor functie het heeft gehad in zijn eigen tijd. Eigenlijk lijken historici in dit opzicht op archeologen, die zich bij elk onbeduidend steentje afvragen: waar diende het voor? Het voorwerp ontleent dan zijn betekenis aan de rol die het speelde. Ik geloof dat ditzelfde voor een tekst opgaat. Je moet je niet onmiddellijk afvragen of de tekst voor ons nog van belang is, maar wat voor betekenis hij had in zijn eigen tijd. En dat laatste is een vraag die een definitief antwoord heeft. Het is niet gezegd dat wij dat antwoord ooit zullen bereiken en het zal ook een zeer gecompliceerd antwoord zijn, maar het is wel een vaststaand antwoord. Er kan geen sprake zijn van allerlei interpretaties die allemaal evenveel waarde hebben.

Een laatste vraag: waar bent U op dit moment mee bezig? Mogen we een vervolg op uw boek verwachten?

In ieder geval geen vervolg op de 'Foundations'. Domweg omdat er nog té veel onderzoek gedaan moet worden op Europese schaal en ik daarvoor niet de nodige talenkennis bezit. Maar ik hoop iets te schrijven op het gebied van de Renaissance, waar ik op dit moment zeer in ben geïnteresseerd. Verder bestudeer ik op het moment het sociale en politieke denken in Engeland. Ik ben nu al een tijdje bezig met de kwestie van de ontwikkeling van commerciële ideologieën in Engeland. Daarbij stuit ik natuurlijk onvermijdelijk op de Weber-these. Ik geloof namelijk niet dat de Geest van het Kapitalisme, waar de Weberthese over spreekt, oorzakelijk of logisch verbonden is met het protestantisme. Ik heb gevonden dat de normatieve taal, waarmee commerciële ondernemingen gelegitimeerd werden (waardoor ze op zo'n grote schaal konden gaan bloeien), veel meer gebaseerd was op Klassieke en Renaissance bronnen. Het is intrigerend om te zien hoe Klassieke, aristocratische woorden als 'fortuna', 'industria', 'prudentia' in betekenis zijn gedefor-meerd. 'Fortuna', bijvoorbeeld, een term die oorspronkelijk alleen in de politiek van toepassing was,

kreeg de commerciële betekenis van 'je fortuin maken'. Dit alles is voor mij een nieuwe ontdekking en heel erg opwindend. Ik wil me hier voorlopig verder aan wijden.